MAANDBLAD

Drieledige Indeeling van het Sociale Organisme

2e JAARGANG 1921. N°. 6. JUNI

REDACTIE EN ADMINISTRATIE P. J. DE HAAN — PARKSTR. 45 — UTRECHT

Prijs 15 cents per nummer. Per abonnement 12 nummers franco per post f 1.80. — Buitenland f 2.10.

Over den tweeden cursus aan de Vrije Hoogeschool voor Geesteswetenschap in Dornach 3–10 April 1921.

Als een voortzetting van de drieweeksche cursussen, die in September en October l.l. in het Goetheanum gehouden werden, gaf de cursus van April '21 in korter, saamgevatter vorm een overzicht van de anthroposophie in haar toepassing op de verschillende gebieden van wetenschap. De verschillende dagen waren achtereenvolgens gewijd aan: wijsbegeerte, wis- en natuurkunde, geneeskunde, taalkunde, sociale wetenschap en kunst. Dr. Steiner hield telkens den inleidenden voordracht, die dan door twee andere van vakmenschen op dat gebied gevolgd werd. Voorafgegaan was een plechtige opening in de schoone koepelzaal van het Goetheanum met muziek- en eurythmieopvoering en tevens een woord door Dr. Steiner ter begroeting van de veeltalige toehoorderschare, die daar verzameld was.

In oude tijden — aldus de inleiding — zocht de mensch naar een kennis van de hem omringende wereld op grond van een oeroude overgeleverde heilige wijsheid. In Griekenland klonk voor het eerst als een nieuwe eisch: Mensch, ken u zelven! Zooals de Grieken zich voelden staan aan de oever van een van wijsheid doortrokken verleden, zoo staan wij moderne menschen aan de oever van een onzekere toekomst, die ons met vragen en twijfel kwelt. En het woord dat wij noodig hebben, luidt: Mensch, word vrij! Dat wat wij als onze moderne kennis bezitten, onze natuurwetenschap, geeft ons evenwel geen uitsluitsel over het wezen der vrijheid. Zonder vrijheidsbeleving echter geen levende sociale impulsen. Daarom moeten de natuurwetenschappelijke methoden verder ontwikkeld worden, zoo als dat in de Geesteswetenschap gebeurt. De wetenschap worstelt met het vraagstuk aangaande de aard van de stof. Maar daarmede zal men nooit het raadsel van den mensch kunnen oplossen, men zal dan niet anders kunnen, dan de vrijheid ontkennen. De mensch zelf evenwel kan niet anders dan daartegen protesteeren. Uit zulk een protest tegen de verloochening van de vrijheidsidee is de Anthroposophie als ware Geesteswetenschap voortgekomen. Zulk een wetenschap, die het geheele zieleleven van den mensch vervult, zal ook nieuwe krachten op het gebied van de kunst en een nieuwe godsdienstige verdieping kunnen brengen en zal een leven in vrijheid zijn.

In aansluiting aan deze rede, sprak de bekende Zwitsersche dichter en schrijver Albert Steffen over „de Wording van het Kunstwerk".

Daar de tegenwoordige alles overheerschende natuurwetenschap een zuivere verstandswetenschap is, kent zij alleen het gewordene. Om evenwel datgene te leeren kennen, wat in levende ontwikkelingsstrooming is op het gebied van het organische, het ziele- en het geestesleven, moet de mensch nog andere krachten in zich oproepen dan die, welke uitsluitend het intellectueele weten dienen. Maar men sprak in plaats daarvan van „grenzen van kennis" en ook de kunst bleek niet in staat, uit eigen originaliteit de vormen der schoonheid te kunnen scheppen. Goethe heeft zoowel op het

gebied van de kennis als van de kunst nieuwe wegen gewezen, vooral met zijn „aanschouwende oordeelskracht”. Eerst Steiner heeft dit vermogen in een methode voor het onderzoek van het ziele- en geestesleven omgezet en daarmee een wetenschap van het „Worden” in het leven geroepen, die aan den kunstenaar weer de waarde van den vrijen schepper teruggeeft, zij het in kleur, klank of woord. Het ware element van den dichter evenwel is dat van het menschenlot, dat zich over geboorte en dood heen uitstrekt en de mensch met den kosmos verbindt, zooals Dr. Steiner het in zijn Mysteriedrama's geschilderd heeft. Dat wat zoo in de menschenziel het wordende is, kan de dichter slechts beleven, die in waarachtige liefde met ieder mensch kan meevoelen en hem tevens als een deel van de menschheid en het heelal leert kennen.

Een bijzonder belangrijke dag was die, welke aan het sociale vraagstuk gewijd was. Dr. Steiner sprak over „sociale wetenschap en sociale praktijk”. Deze laatste heeft, evenals de moderne philosophie en natuurwetenschap, het verband met den geheelen mensch verloren. En evenzoo heeft men verloren het reëele verband, dat er bestaat tusschen de theoretische kennis en de zoogenaamde practische kennis. Zoo kan men ook wel theoretisch moraal preeken, maar niet in het werkelijke leven een moraal practisch ten uitvoer brengen. Door het abstracte verstand kwam men tot de machine, de techniek, het kapitalisme, maar voor den mensch vond men geen plaats, in het sociale leven, zoomin als in het natuurwetenschappelijk wereldbeeld. Door abstrakte theorieën zijn ook de 14 punten van Wilson's program tot stand gekomen. Met zulke abstracties kan men wel schepen en legers in beweging brengen, maar voor het verkrijgen van een gezonde sociale maatschappij bereikt men daarmede niets. Ook in de openingsrede van president Harding leeft de doode politiek der abstractie van Wilson in een schijnbestaan voort. Levende ideeën moeten in de plaats komen van zulke abstracties, die het werkelijk leven vernietigen, levende gedachten, die uit een ware practijk des levens stammen. Gebrek aan gedachten, aan geest is het, wat van het Oosten en van het Westen de wereld overstroomen wil: Wilsonianisme uit Amerika, Leninisme uit Rusland. Daartusschen staat datgene, wat als Drieledige Indeeling van het sociale organisme door de kennis van de wetten der maatschappelijke samenleving, een ware sociale orde wil opbouwen. Alleen aan deze drieledige indeeling kan men de onsociale en onpractische denk- en levensgewoonten te boven komen en een nieuwe, werkelijke levenspractijk grondvesten. Met abstracte theorieën kan men wel een tijd lang de werkelijkheid aan elkaar lijmen, of met handigheden zooals bijv. Lloyd George het doet. Maar de werkelijkheid zal steeds opnieuw hare eischen stellen en het aaneengelijmde uiteenrukken, zooals het langdurige conflict tusschen de Engelsche regeering en de mijnwerkers duidelijk toont.

Daarop sprak E. Benkendörfer, directeur van de onderneming „der Kommende Tag” over: „De oorzaken van onze sociale nood in de productiewijze van de laatste tijd”. Hij wees er op, hoe Dr. Steiner reeds in het jaar 1905 in een reeks opstellen over het sociale vraagstuk het grondbeginsel van het sociale leven duidelijk geformuleerd had met de woorden: „Het heil van een gemeenschap van samenwerkende menschen is des te grooter, hoe minder de enkeling van de opbrengst van zijn prestatie voor zichzelf opeischt d.w.z. hoe meer hij van deze opbrengst aan zijn medewerkers afgeeft en hoe meer zijn eigen behoeften niet door zijn eigen verrichtingen, maar door die der anderen worden bevredigd.', In de bestaande economische orde heeft tot nu toe het tegendeel van deze opvatting geheerscht. De productie wordt een doel op zichzelf, de dekking der behoeften slechts als middel tot kapitaalvermeerdering gebruikt. Dit eenzijdige „produceeren ter wille van het profijt” toonde zich in de laatste jaren in zijn onsociale werkingen op alle gebieden van het economische leven. Daardoor werd de prijsbepaling het beeld van een anarchie, waarin de verschillende belangengroepen door macht en geweld de grootste voordeelen naar zich toe trachten te halen. In deze strijd werd ook de staat en het geestesleven betrokken, zoodat dit zijn zelfstandigheid verloor en tot een ideologie afdaalde, waarin zich slechts de feiten en gebeurtenissen van het economisch leven weerspiegelen. Door de drieledige Indeeling van het sociale organisme moet het geestesleven en het staatsleven weer uit de vermenging met het economische leven bevrijd worden, om zoo een zelfstandige gedaante aan te nemen, waarin het zich, elk naar zijn eigen wetten, gezond ontwikkelen kan. Het geestesleven kan daardoor het economische leven bevruchten; het staats- en rechtsleven moet den mensch door zijn zelfstandigheid beschermen voor de overweldiging door de economische machten. En het economische leven zelf heeft de mogelijkheid, door zijn associaties het productieproces zoo in te richten, dat met de behoeften op reëele wijze rekening gehouden wordt.

Hoogst belangrijk was de voordracht van Dr. R. Boos over „het sociale vraagstuk in den spiegel van het loonprobleem en de drieledige Indeeling van het sociale organisme”, waarover hier een iets uitvoeriger bericht moge volgen.

Radeloosheid — zoo zeide spreker — is een karakteristiek kenmerk van het tegenwoordige economische leven. Wat er op de valuta-conferenties besproken wordt, wat als doffe resignatiestemming in de kringen der vakvereenigingen optreedt of als revolutionaire ophitserij uit communistenkringen komt, dat zijn alle toch slechts verschillende vormen van de groote radeloosheid, waarmee de menschen heden ten dage tegenover de vraagstukken staan, die de groote oorlog als zijn erfenis nagelaten heeft. Deze radeloosheid heeft echter een wetenschappelijke bevestiging gekregen. De bekende staathuishoudkundige Elster schrijft: „.... Het economische vraagstuk behoort tot die problemen, ten opzichte waarvan de zoekende geest zich met de negatieve kennis moet tevreden stellen, dat zij aan gene zijde van de grenssteenen liggen, die voor de positieve kennis zijn opgericht.”

Een zoodanige opvatting moet verlammend werken op het economisch denken en doen, dat

hierdoor met philosophisch gebaar principiëel tot onbekwaamheid wordt veroordeeld. Een professor in de staathuishoudkunde kan zich wellicht met de opvatting vergenoegen, dat de sociale wetenschap evenals „de wiskunde een vraagstuk als opgelost aanziet, waarvan zij de onoplosbaarheid heeft bewezen...." wie echter in het economisch leven handelend moet optreden, kan zich daarmee niet laten afschepen. Alle geleerde theorieën ten spijt zijn wij er tegenwoordig meer dan ooit op aangewezen, om die vraagstukken op te lossen, die ons door de huidige vreeselijke economische toestand opgegeven worden. Den weg voor zulk een oplossing trachtte spreker aan het voorbeeld van het loonprobleem te toonen. Dit centrale probleem — waaraan bijv. het geheele Britsche wereldrijk dreigt ten gronde te gaan — is slechts dan oplosbaar, wanneer wij in staat zijn door de sluier van theorieën te dringen, die er omheen gespannen zijn. Bovenal moet de theorie van Marx over het loon overwonnen worden, daar deze groote schade aanricht. Volgens deze theorie ligt in de arbeidsovereenkomst (uitwisseling van arbeid tegen loon) eigenlijk een kringloop opgesloten. Want voor de Marxisten is het loon niet anders dan een deel van de opbrengst van de arbeid (verminderd met de „meerwaarde" of de „ondernemerwinst"). Volgens de Marxistische leer wordt „waarde" alleen door „arbeid" geschapen: „de waar heeft een waarde, omdat zij een kristallisatie van maatschappelijke arbeid is". De waarde van de arbeidskracht zelf wordt gemeten „als die van iedere andere waar.... door de hoeveelheid arbeid...., die voor de voortbrenging ervan noodig is, (hoeveelheid der levensmiddelen enz.)". Daarbij wordt onder „arbeid" steeds handarbeid verstaan, de eenige soort van arbeid, waarbij dan ook een zoo uiterlijke waardebepaling te pas zou kunnen komen. Marx geeft wel is waar toe, dat de loonen uit het kapitaal betaald worden en wel uit dat deel, dat hij het „variabele kapitaal" noemt (in tegenstelling tot het deel, dat in machines enz. belegd is), maar volgens hem wordt immers al het kapitaal gevormd uit de meerwaarde d. w. z. uit het bedrag, dat van de opbrengst van den arbeid afgetrokken wordt.

Deze opvatting is echter geheel foutief, zooals een blik op het leven leert.

Wie al het kapitaal uit arbeid laat ontstaan, ontkent daarmee de centrale drijfkracht, die aan het nieuwere economische leven den stoot heeft gegeven. Wanneer iemand daarin de een of andere tak van productie opneemt, bijv. een fabriek inricht, dan geschiedt dit geheel en al van een commerciëel standpunt, dat men zoo kan formuleeren: de industriëel onderscheidt zich van den koopman slechts door het feit, dat hij de waren, die hij op de markt brengt, niet van anderen koopt, maar zelf fabriceert. De tegenwoordige industriëel produceert om waren te hebben. Zijn bedoelingen bij de productie worden geleid door de toestand van de markt en van de prijzen, die daar te verwachten zijn. De arbeider, aan wien hij het loon betaalt, is slechts één middel onder andere om tot het verkrijgen van handelsartikelen te komen. Wat echter de prijzen betreft, waaruit het kapitaal gevormd wordt, waaruit ook de arbeidsloonen vloeien, deze worden niet bepaald door „de hoeveelheden arbeid", die in de waren gekristalliseerd zijn, zooals Marx meent, maar door de zeer ingewikkelde omstandigheden, conjuncturen enz. van de markt. Het moderne economische probleem kan, — zooals het nu voor ons ligt, — niet door een beschouwing van den „arbeid" begrepen worden, maar van de circulatiebeweging van de markt, en de vraag moet beantwoord worden: wat zijn de werkende krachten bij deze circulatiebeweging? En dan moet men er in de eerste plaats op wijzen, dat deze geheele circulatie in het nieuwere economische leven niet tot stand had kunnen komen zonder de menschelijke vermogens, zonder uitvindingen en ontdekkingen, die eerst mogelijk gemaakt hebben, dat de mensch aan de middeneeuwsche vormen van het economisch leven ontgroeid is.

Niet een abstracte „hoeveelheid arbeid", maar zeer bepaalde menschelijke kundigheden hebben aan den nieuwen tijd met al zijn rijkdommen en al zijn kwaad het aanzijn geschonken. En ook in den tegenwoordigen tijd zijn het speciale menschelijke vermogens, die aan de stroomingen in de economische circulatie de richting geven. Weliswaar hebben deze menschelijke vermogens zich vaak slechts ertoe beperkt, om op bepaalde punten, al naar de conjunctuur, financiëele combinaties tot stand te brengen. Juist tijdens den oorlog hebben vaak de allertwijfelachtigste „kundigheden", die van den „Schieber" (O.W'er) den doorslag gegeven. Maar men mag daarom het probleem niet in een verkeerde richting schuiven, doordat men zich blind staart op den „arbeid". De werklieden en beambten van een firma, die oorlogswinst maakt, hebben daardoor met deze oorlogswinst iets te maken, maar zij brengen nochtans niet door hun „arbeid" datgene tot stand, waarvan de „Schieber"-firma leeft, — dat doet de „conjunctuur" op de markt en de bijzondere „kundigheid" van deze firma, om die conjunctuur te kunnen benutten. Op een dergelijke manier komt men er toe, in te zien: de geheele moderne arbeiderswereld neemt deel aan al datgene, wat de menschelijke ondernemingsgeest in de laatste eeuwen geschapen heeft. Ware die ondernemingsgeest — zoowel in zijn waardevolle en vruchtbare gedaante als in zijn decadente vormen — er niet geweest, dan zou er voor de geheele moderne arbeiderswereld geen gelegenheid tot werken bestaan en daarmede ook geen gelegenheid om loon te verkrijgen.

Wie in overeenstemming met de werkelijkheid denkt, kan er niet toe komen, den ondernemingsgeest te willen uitschakelen, maar alleen, in een vrij geestesleven de mogelijkheid van een opvoeding te scheppen, waardoor waardevollere en socialere eigenschappen uit de menschen naar boven worden gebracht dan diegene zijn, die aan den allermodernsten ondernemingsgeest, den „Schieber" eigen zijn. Dat is de geestelijke kant van het loonprobleem.

Daartegenover staat echter de economische kant. Het is de taak van het economische leven om ervoor te zorgen, dat de goederen, die met behulp van de menschelijke kundigheden gescha-

pen worden, op die plaats komen, waar er behoefte aan is. Daar echter de blik van den producent tegenwoordig alleen op de markt gericht is, dringt hij in 't algemeen niet tot den consument door. Daardoor is het doel, waarop een gezonde voortbrenging gericht moest zijn, in 't algemeen niet zichtbaar. Daarom produceert men maar in den blinde weg, en veroorzaakt zoo crisissen en oorlogen. Door een associatief aaneensluiten van producenten en consumenten moet het economische leven zoo georganiseerd worden, dat het overzichtelijk, doorzichtig wordt. Niet door eenzijdige belangengemeenschappen, (die op handelswinst, loonsverhoogingen enz. uitgaan) kan iets heilzaams tot stand komen, maar alleen door associaties, die in hun samenwerken het beginsel van de economische belangensolidariteit verwezenlijken en daardoor aan het speculatie — en „schieber" wezen en de ongebreidelde jacht naar profijt den bodem ontnemen. In een associatief ingericht economisch leven zullen ook de kundigheden van den handwerker met die van den geestelijken werker in harmonie met elkaar kunnen gebracht worden.

Aan het rechts- en politieke deel van het sociale organisme zal de taak toevallen door een uitgewerkte arbeidswetgeving de afzonderlijke menschen in hun menschenrechten te beschermen, zoodat zij zelven aan het economisch leven een menschwaardige vorm kunnen geven en niet meer door dit leven zelf ook economisch afgestempeld worden in hun menschdom.

Elster heeft gelijk, waar hij zegt, dat men het tegenwoordige economische leven niet met onze gewone kennis en wetenschap kan doorzien. Maar hij vergeet er bij te voegen, dat onze zielekrachten, waarmede wij kennis verwerven, wèl sterk genoeg zijn, om ons den weg te toonen, waarop wij ertoe kunnen komen, een sociaal organisme op te bouwen, waarin de menschengeest volbewust zal kunnen staan, om de eenvoudige reden, dat hij er zijn werken, zijn daad in zal herkennen.

Op den laatsten dag — waarop, evenals bij de opening, muziek en eurythmie een deel van het programma uitmaakten — gaf Dr. Steiner nog een kort overzicht van hetgeen met deze cursussen bedoeld was: te toonen, hoe Anthroposophie de verschillende vakwetenschappen tot nieuw leven kan wekken. Bij de bespreking der verschillende takken van wetenschap kon telkens getoond worden, hoe overal van „grenzen der kennis" gesproken werd, die echter geen werkelijke grenzen kunnen zijn, — anders zou het voornaamste doel — het doorzien van het wezen des menschen zelf, nooit bereikt kunnen worden. En bovenal zou er nooit een aanvuring van de menschelijke wil, waaraan het sociale leven zoo'n groote behoefte heeft, uit kunnen voortkomen. Aan de andere kant eischt de stem van het menschelijk gemoed, — zooals men duidelijk vernemen kan — dat de wetenschap iets zal geven, wat de menschenziel zekerheid verschaffen kan aangaande zichzelf. Daar de gewone wetenschap dit niet geven kan, meent de geesteswetenschap erop te moeten wijzen, hoe deze door haar bevrucht kan worden. Zij kan daarom ook niet instemmen met diegenen, die van de populariseering der tegenwoordige wetenschap door volksuniversiteiten en dergelijke het heil verwachten. Eerst moet de wetenschap zelf datgene opnemen, wat haar, blijkens de gebeurtenissen en toestanden der laatste jaren, ontbreekt, alvorens zij ook in grootere kring werkelijk zielevoedsel en werkelijke sociale impulsen brengen kan.

Juist de bezigheden van deze cursusweek (die, behalve voordrachten, ook seminariën in de verschillende vakken, gemeenschappelijke discussies enz. bracht) kunnen toonen, dat de anthroposophie niet de wetenschap wil verlaten om tot de een of andere nevelachtige mystiek te komen, maar dat zij eerlijk en openlijk, staande op den grondslag dier wetenschap, de poorten wil toonen, die van daaruit in de bovenzinnelijke wereld leiden. Zoo kan men ook alleen komen tot een vereeniging van godsdienst, kunst en wetenschap, die in de vorige cursus als het ideaal der geesteswetenschap aangegeven was en waarvan het Goetheanum met zijn streven een uiterlijke uitdrukking is.

E. V.

De productiviteit van den arbeid in een drieledig sociaal organisme.

In de „Econ. statistische Berichten" (Mei 1920) schrijft Prof. Bordewijk — op vele plaatsen erkennend dat het niet moeilijk valt, „den vinger te leggen op menige wondeplek in de bestaande orde", — dat van de socialisatie, zooals die door de S.D.A.P. bedoeld wordt, moeilijk te gelooven is, dat een nieuwe prikkel tot den arbeid, geboren uit liefde voor de „gemeenschap", de productiviteit van den arbeid hooger op zal voeren en tot grooter welvaart zal leiden dan de arbeid naar egoïstische motieven in het bestaande productieproces.

„Tot de gemeenschap als abstractie", schrijft hij, „reikt het denken van de massa niet. Zal het bij socialisatie zoo radicaal anders worden? Er zullen van buiten af *) kunstmatige prikkels, premiën en boeten bijv. moeten worden bedacht, om al te schromelijke verkwisting tegen te gaan."

Dat er „van buiten af" prikkels „zullen moeten" bedacht worden, zooals dit reeds geschiedt onder het econ. militairisme in Rusland met zijn premiën, straffen, zelfs medailles voor te groote of te geringe slaafsche gewilligheid, is niet in overeenstemming met den modernen mensch, en is dus niet te wenschen.

Een abstract denken en moraliseeren over de „gemeenschap als abstractie" is zeer zeker voor de „massa" te luchtig en vluchtig, om zich te kunnen verdichten tot interesse bij, wil tot den arbeid; en tot die massa behooren wij allen, inzooverre onze individualiteit zich alleen als abstracte, zinloos instinctieve egoïteit in een onderindividueele partij, klasse enz. weet in te kapselen (zie vorige artikel: „Egoïsme en de idee der driel. ind.").

Socialistisch denkenden zien terecht in het teugelloos, regelloos produceeren om de winst, niet meer de geschikte, natuurlijke en menschwaardige drang tot arbeid in de huidige productiewijze. Men kan nu gelooven, dat een centraal beheer van het

*) Spatieering van schrijver dezes.

econ. leven door de „organen van de gemeenschap", staat, gemeente enz. (zie rapport over socialisatie van het N.V.V.) ieder mensch zijn juiste plaats vermag aan te wijzen; dat het in zoo'n gecentraliseerde organisatie van den arbeid mogelijk is, de producten van den arbeid op rechtvaardige wijze te verdeelen. Het bewustzijn, dat wij allen als consumenten, belang hebben bij de productie, dat onze behoeften enkel bevredigd kunnen worden door gemeenschappelijken arbeid, roept echter nog niet de bereidwilligheid in den mensch wakker, zich te geven aan die gemeenschappelijke productie, als hij weet, niet onmiddellijk voor zich, maar voor de „gemeenschap" te moeten produceeren, gelijk dit noodwendig is in het huidige productieproces. Door dit bewustzijn in abstracto, door dit „ik werk voor de gemeenschap", zal de moderne mensch nog geen blijvende bevrediging vinden in, en aandrang tot arbeiden.

Men moest op dit punt aangekomen de werkelijkheid niet met slagwoorden en abstracte begrippen te lijf gaan, maar de vraag stellen: hoe wek ik een nieuwen drang tot arbeid, als de oude, die van het egoïstische produceeren om de winst, als onbruikbaar en schadelijk moet verdwijnen.

Een econ. leven, dat het winststreven niet meer toelaat onder de krachten, die in de productie en circulatie der waren werkzaam zijn, kan echter in zichzelf geen krachten vinden, die den wil tot arbeid in het individu prikkelen, kan uit eigen wezen geen invloed op de bereidwilligheid tot, de bevrediging in eigen arbeid uitoefenen.

Het proletariaat wil niet meer door econ. dwang, door het feit zijn arbeid te moeten verkoopen in loonslavernij, aan den arbeid, aan de machine worden geketend; een dergelijke, „van buiten" geprikkelde arbeids„wil" ondervindt het als onmenschwaardig. — Een organisatie van het econ. leven zonder meer, met name een gecentraliseerde organisatie, zij deze ethisch-theoretisch of practisch militairistisch als de russische, kan echter uit zichzelf geen invloed op den arbeidswil uitoefenen, als het „egoïsme" zijn congé krijgt.

Als het echter ons bewust wordt, dat een organisatie van het econ. leven, dat het ego-instinct elimineert, uit eigen wezen geen invloed op den menschelijken wil en bereidwilligheid tot arbeid hebben kan, dan is ons tevens klaar, dat deze invloed van uit een andere organisatie moet komen.

De „idee der drieledige indeeling" nu houdt met dit alles rekening; daarin wordt doorzien dat het produceeren en circuleeren van waren, dat het on-persoonlijke, ver buiten het onmiddellijk dagelijksche gezichtsveld en interesse van den enkeling zich uitstrekkende, ingewikkelde econ. leven in het tegenwoordig stadium zijner ontwikkeling, zich slechts met waren kan bezig houden, niet echter voor arbeidsdrang, arbeidsbevrediging des menschen kan zorgen.

Het beheer van het econ. leven zal zich door practische, steeds nieuwe ervaring bewust kunnen worden van de feitelijke behoeften en van het regelen der beste wijze van voortbrenging en circulatie der waren. Het zal echter door deze bemoeiingen niet tegelijk den arbeidswil frisch kunnen wekken, en nog minder de opvoeding en ontginning der individueele vermogens in de hand kunnen nemen.

Deze vermogens werden tot op zekere hoogte geleerd en geoefend in het „kapitalistische" productieproces tengevolge van het daar heerschende uitzicht op winst. Een eenvoudig verzekeren, dat het in een gesocialiseerd econ. leven gemeenschapsplicht is, zijn vermogens in dienst van de menschheid te stellen, helpt ook hier niet. Russische dwang is op dit gebied nog absurder.

Het viel nl. in 1920 de „organen van de Russische Radenregeering" op bij een bezoek o.a. aan de Petersburger hoogeschool, dat van de ± 7500 studenten slechts ± 30 de morgencolleges, ± 100 de avondvoorlezingen bijwoonden. Men redeneerde van uit het econ. militairistisch standpunt: arbeid is gemeenschapsplicht, studeeren aan de hoogeschool is ook arbeid voor de gemeenschap, want we hebben de kerels noodig; wie zijn plicht niet doet worde gedwongen; men dwinge dus de studenten. Daarom werd 2 Oct. 1920 door den volkscommissaris Lunatscharkis besloten dat de studenten gecontroleerd zouden worden en bij verzet gedwongen; dat verder leerwijze en leerstof door een „commissie" zou worden vastgesteld. —

Met wezen, vermogen en onvermogen eener econ. organisatie wil de „idee der driel. indeeling" rekening houden. Zij wil bewust maken dat een vrij, op zichzelfgesteld geestesleven moet ontstaan, als een gebied in het sociale gebeuren, waarin de mensch leven kan; waarin de mensch zinvol leert verstaan wat mensch en gemeenschap is, leert beleven, dat zijn individualiteit niet enkel in de mogelijkheid bevrediging kan vinden, zijn maatschappelijken welstand hooger op te voeren, — wat zonder meer enkel aanleiding kan geven tot een duister, egocentrisch, of, wat hetzelfde is, massaal instinctief holenbestaan; — maar in de alzijdige uitleving van zijn menschzijn, zijn individueele vermogens, zijn kennen en kunnen, zijn vereeren van hen die hooger staan dan hij, hem den weg naar dat hoogere wijzen.

Een vrij geestesleven moet ontstaan, waar de mensch zijn menschwaardig bestaan leert kennen en liefhebben. In dit vrije geestesleven moet den grondslag worden gelegd tot een nieuwen arbeidswil in de plaats van het persoonlijke winststreven. Wil men daar niet aan, dan is alle streven naar een sociaal-menschelijke orde in het huidig stadium der ontwikkeling ijdel. Wie er aan twijfelt, dat in den nieuweren mensch kiemen rusten, die zijn te wekken door opvoeding, dat in de nieuwere menschheid een diepen drang tot zelfbehoud, tot behoud van zijn menschzijn, als werkelijkheid leeft, die moet er ook radicaal aan wanhopen, ooit het egoïste streven uit de krachten van het econ. leven te elimineeren. Die moet zeggen: de westersche menschheid, de beschaafde menschheid heeft het geweldige, in vele opzichten bewonderenswaardige econ. leven geschapen; ze is echter niet in staat den mensch te scheppen en in het sociale leven als koning over zijn eigen schepping te voorschijn te brengen, want die mensch bestaat niet; de mensch is en zal blijven een duister holenmensch en als zoodanig vermorzeld en vertreden worden door zijn eigen schepping, die hij aan het licht

bracht. Men houdt daarbij echter niet rekening met de diepe, onuitvoerbare drang naar zelfbehoud, men hoont dan zichzelf. Alle materialistisch-naturalistische waan trouwens zetelt in eigen hoon, eigen ontkenning, is een dwaasheid, die niet met de werkelijkheid rekening houdt, welke hij voorgeeft zoo voortreffelijk te kennen: n.l. de werkelijkheid van den mensch als geestelijke wezenheid, die voelt, dat hij zijn bestaan langzaam maar zeker uitbluscht, als hij niet gestalte kan geven, in een vrij, zelfstandig-geestesleven, zijn streven naar het ware, het schoone en het goede en beleeft dat dit streven zijn kern, zijn werkelijkheid is, waardoor hij wortelt in een hoogere natuur „achter", doch even werkelijk, werkelijker dan de ons omringende natuur, welke als „halve", afgeleide, secundaire werkelijkheid ten onrechte wordt gehouden voor de geestlooze, materieele wereld. Als mensch staan we, wortelen we in de „geest", die ook de oorsprong is van de „natuur"; als mensch „zijn we overal in het innerlijk" (Goethe) van de natuur.

Men doorziet nog niet met voldoende klaarheid, dat de afhankelijkheid van het geestesleven van staat en econ. leven in hun tegenwoordigen vorm, de zucht en de streverij naar persoonlijke winst, persoonlijken welstand kweekt, in plaats van liefde tot individueel, moreel streven, zin voor menschenwaarde. Deze zucht, dit „egoïsme" ligt echter niet in de natuur van den mensch, maar wordt kunstmatig in zijn onnatuur, zijn ondernatuur onzentwege, versterkt. Daarom is het zoo'n ijdele bewering, dat de „idee der drieledige indeeling" geen rekening houdt met den mensch, dat voor de verwerkelijking dezer idee „andere" menschen noodig zijn. De zaak is, dat de mensch in een driel. sociaal org. zóó wordt opgevoed tot zijn mondigen leeftijd op klasselooze wijze, zóó zich zelf kan opvoeden in zijn verdere leven door een reëel, zinvol verkeer met menschen, en niet met leege slagwoorden, en partij- of klasseabstracties, dat hij anders wordt, dan hij tot nu toe kòn worden in een opvoeding die een bijwagen is van staat- en econ. leven. Dan pas is het oók mogelijk, in een zelfstandig, werkelijk democratisch rechts- of staatsleven zich op de basis van recht, plicht en liefde met zijn medemenschen te verbinden tot een gemeenschap, waarin de ware interresse voor gemeenschappelijken arbeid, de „wil tot de samenleving", kan opleven en gevoed worden.

N. D. FRANKENA.

Marx en het Marxisme.*)

Het is langzamerhand gebleken, dat de menschen langen tijd in illusies hebben geleefd omtrent de ware beteekenis van den laatsten grooten oorlog. Het blijkt thans meer en meer dat het geen gewone oorlog was in de oude beteekenis van het woord, n.l. een strijd tusschen twee machtsgroepen, welke strijd door een vrede werd beëindigd, doch dat deze oorlog veel meer te beschouwen is als het opkomen van een sociale strijd, die de meest verschillende vormen nog zal aannemen. Langzamerhand is het bewustzijn in de menschen gekomen, dat er een sociale strijd naar boven is gekomen en dat de oorlog hiervan slechts een uiterlijk verschijnsel was, dat aan de oppervlakte kwam.

In de tegenwoordige conflicten verbergt zich werkelijk de sociale kwestie en tot goed begrip hiervan moet men inzien hoe het denken van den mensch zich verwijderd heeft van iets, wat noodig is om de menschheids- en wereldontwikkeling te begrijpen, n.l. dat zoowel de mensch als de wereld drievoudig is.

Van uit de vroegere Oerwijsheid heeft Plato den mensch in drieën verdeeld. Deze verdeeling ziet men tegenwoordig als iets kinderlijks aan, ze is echter voortgekomen uit een diepe wijsheid, dieper dan de wijsheid, die thans over natuur- of sociale wetenschap wordt geleerd.

De indeeling onzer tegenwoordige maatschappij in: adel, bourgeoisie en proletariaat, welke klassen zich in den loop der tijden in Europa hebben gevormd, is werkelijk met deze drievoudige verdeeling van den mensch door Plato in verband te brengen.

De geesteswetenschap verdeelt den mensch eveneens in drie deelen, welke verdeeling eenigszins met die van Plato overeenkomt.

Carl Marx nu, schiep voor de proletariërs een wetenschap, welke niets in zich bevat, wat eenigszins doet denken aan de drievoudigheid in mensch en natuur. Marx is werkelijk in het geheele denken van het proletariaat gedrongen en de gedachten van Marx, die tot een leer zijn geworden, leven als feiten in het proletariaat. Zij leven als feiten en werken zich uit als feiten met al hun disharmonieën, met al het bevruchtende en verlammende, wat er in aanwezig is.

Maar in het bewustzijn werd de drievoudige mensch niet opgenomen. In het onderbewuste van den mensch leeft echter mèèr dan in zijn bewustzijn. In het bewustzijn werd de drieledige mensch niet opgenomen, maar uit instincten — en ze daarom onvoldoende in daden omzettend — heeft Carl Marx een gedeelte van zijn leer in zeker opzicht gemotiveerd.

Marx trachtte uit bourgeois-wetenschap de sociale structuur der menschheid te begrijpen en zooals hij ze begreep, werd ze opgenomen door het proletariaat. Maar hij vergat het allerbelangrijkste, nl. de kennis van den drievoudigen mensch.

Wil de menschheid werkelijk vooruit komen, dan zal men eerst deze kennis moeten opnemen.

Men zou kunnen zeggen: De physieke wereld trad Marx drievoudig tegemoet en zoo trachtte hij ze op drie manieren te ontraadselen: 1e door zijn waardeleer, (de méérwaarde-theorie); 2e door zijn materialistische opvatting der geschiedenis; 3e door zijn aanschouwing van het samenleven der menschen.

Wanneer wij de méérwaarde-theorie van een bepaald gezichtspunt uit beschouwen, dan was de voornaamste vraag van Marx: Hoe ontstaat eigenlijk waarde in het moderne economisch leven?

Het is bekend, dat Marx bewijst, dat méérwaarde gekweekt wordt, doordat arbeidskracht in het moderne omloopsproces koopwaar is, dat men deze koopwaar naar fabricagekosten betaalt

*) Naar aanleiding van eenige door Dr. R. Steiner gehouden voordrachten over de Sociale Kwestie.
Vervolg van het artikel in No. 4 v. d. blad.

en daarna den arbeider langer laat werken, dan hij zou werken, wanneer hij slechts dàtgene weder verwerft, wat voor h e m noodig is.

Dat is iets, wat met Hegelsche dialektiek door Marx in zijn boeken is verwerkt. Dit is bij het proletariaat verbazend ingeslagen, omdat het een wetenschap is, die a.h.w. den geheelen mensch aangrijpt, want het grijpt niet alleen het theoretisch verstand aan, maar ook het moreele gevoel, omdat de arbeider weet, — daar men hem dit in de politiek zegt — „Gij zijt een vrij mensch!"

Maar hierdoor ontwikkelt zich bij den arbeider nog iets anders, n.l. dat al die kletspraatjes, dat men door broederlijkheid, weldadigheidszin enz. iets bereiken kan, p h r a s e s moeten zijn. Want hij zegt: de fabrikant mag nog zoo broederlijk of weldadig zijn, hij k a n niet anders dan de koopwaar „a r b e i d s k r a c h t" koopen en daarna op zijn eigen manier in het circulatieproces met de voortbrengselen handelen.

Moraal prediken, op impulsen van broederlijkheid speculeeren, geeft dus niets. De werkgever k a n niet anders dan de meerwaarde opsteken.

Dat wil dus zeggen, dat het een historische noodzakelijkheid is, dat de arbeider in een menschonwaardig bestaan is en dat dit met historische noodzakelijkheid tot klassenstrijd moet voeren, m.a.w., dat de arbeider en werkgever door het historische proces tegenstanders zijn.

De proletariër wil dus zijn deel ontvangen van de méérwaarde, hij wil zelf werkgever worden, wil b.v. kommunistisch over de productiemiddelen macht uitoefenen; dan is hij ook werkgever. De klassenstrijd kan slechts wegvallen, wanneer hij niet meer den werkgever naast of boven zich heeft, maar zelf werkgever is.

Het Marxisme beschouwt ook den G r o n d en B o d e m als p r o d u c t i e m i d d e l. Dat zou inderdaad zoo zijn, wanneer deze grond en bodem e l a s t i s c h ware, uitgerekt zou kunnen worden.

Wanneer men machines noodig heeft, kan men deze maken om het een of ander artikel voort te brengen. Wanneer men m a c h i n e s gemaakt heeft, kan men meer arbeiders werk verschaffen; dan is er elasticiteit aanwezig.

Op het oogenblik, waarop men dezelfde denkwijze — en hierop komt het aan — op den grond en bodem toepast, mislukt dit aan de o n- e l a s t i c i t e i t van den bodem.

Dit is de eene pool, waar het Marxistische denken een mislukking is. De andere pool, waar dit ook het geval is, ontstaat, omdat het Marxistisch denken heelemaal uit het economisch proces ontwikkeld is en dat de productiemiddelen, die het communistisch beheeren wil, in het economisch proces slechts worden gedacht als werkelijke productiemiddelen van handarbeid. Daardoor wordt de verbazend belangrijke plaats, welke het g e e s t e l ij k e in de geheele ontwikkeling inneemt, uitgeschakeld. Want het geestelijke heeft de eigenaardigheid een minimum van productiemiddelen te bezitten. Voor een schrijver is in Marxistische beteekenis b.v. de pen slechts zijn eenig productiemiddel. Papier is reeds circulatie-voorwerp. Hierdoor wordt de geheele impuls, die toch van het geestelijke m o e t uitgaan, in een Marxistisch geregeerde staat lamgelegd.

Aan deze beide polen mislukt de Marxistische manier van denken. In het midden zit ze vast, daar is dit denken dialektisch verbazend scherpzinnig ontwikkeld. Maar aan deze beide polen mislukt ze totaal. Allereerst mislukt deze denkwijze aan de onelasticiteit van den bodem. Want de bevolkingskwestie komt op een begrensd gebied economisch niet tot haar recht, omdat de bodem dezelfde blijft, ook al heeft er een vermeerdering van bevolking plaats. Daardoor worden veranderingen in de waardeverhoudingen te voorschijn geroepen, waarmee bij een louter Marxistisch denken geen rekening kan worden gehouden. Ook hangt de bodem af van weersgesteldheid en van andere dingen.

Verder kan met geestelijke impulsen bij louter Marxistisch denken geen rekening worden gehouden.

Zoo moet het Marxisme als f e i t mislukken, omdat het aan deze beide polen wankelt.

En stel u voor hoeveel van deze beide polen afhangt! Het economisch proces staat stil, wanner men niet den bodem en wanneer men niet dàtgene, wat menschelijke uitvindingsgave is in de ruimste beteekenis van het woord, op de juiste wijze in de sociale structuur brengt! Alles staat dan stil. Er kan slechts tijdelijk roofbouw gepleegd worden op dàtgene wat aanwezig is. Maar eenmaal komt er stilstand, wanneer men niet op de juiste wijze gaat nadenken, wanneer men alleen in 't oog houdt wat in het midden staat, wanneer men alleen het doode beschouwt en niet het levende.

In een sociale structuur is het daarom in de eerste plaats noodig om tot opheldering te komen over de functie van g r o n d e n b o d e m en over de g e e s t e l ij k e werkzaamheid en dit is moeilijker te begrijpen in het economische proces, dan dàtgene, wat het Marxisme er op scherpzinnige wijze heeft ingebracht.

En zie nu eens om u heen, bij hoeveel menschen men tegenwoordig inzicht en belangstelling vindt voor deze dingen! Maar zal er in de toekomst in het sociale leven een meer geregelde stand van zaken komen, dan moet de menschheid voor deze dingen belangstelling gaan toonen! En deze dingen kunnen slechts bestudeerd worden, wanneer men de beginselen der Geesteswetenschap kent. Evenals er tegenwoordig slechts bruggen gebouwd kunnen worden door hen, die de wiskunde hebben bestudeerd, zoo kunnen er slechts sociale structuren begrepen worden, wanneer men de elementaire begrippen, n.l. de drievoudige indeeling van mensch en wereld ontwikkelt van uit de geesteswetenschap.

Wanneer men dit niet wil inzien, dan schept men met de allerbeste wil, met de allerbeste bedoelingen, met alle mogelijke Lenins en Trotzki's, met Marxisme en Communisme slechts hersenschimmen, die roofbouw kunnen plegen, doch die geen werkelijkheden zijn.

De ideeën van de drieledige Indeeling van het Soc. Organisme worden door velen als zeer moeilijk beschouwd, maar men kan slechts willen, dat de menschheid verder in den tegenwoordigen chaos blijft, of men moet werkelijk willen, dat er met dàtgene wordt begonnen, wat allereerst noodig is, n.l. de menschheid volkomen in te lichten waar de fouten liggen in de sociale samenleving.

En dan is het zeer zeker noodig dat er in de

eerste plaats ook een algeheele verandering komt in het onderwijs, vanaf de lagere school tot de universiteit toe.

Zal het onderwijs in staat zijn van onze kinderen „denkende menschen" te maken en geen wezens, die volgepropt worden met abstracte kennis, dan is het noodzakelijk, dat niet alleen het onderwijs, doch ook het beheer der scholen, verdeeling der leerstof, enz. enz. geheel aan de onderwijzers en leeraren wordt overgelaten. Wie zouden dit beter kunnen dan de vakmenschen zelf? Zeker niet de buiten het onderwijs staande rijks- en gemeente-autoriteiten met al de door hen in het leven geroepen belemmerende bepalingen en voorschriften! Het onderwijs zou zich dus in vrijer banen moeten kunnen bewegen. Om tot dit doel te geraken werd reeds een Internationale Beweging „de Wereldschoolbond" in 't leven geroepen. Nadere inlichtingen omtrent dezen Bond kunnen bij de redactie van dit blad worden ingewonnen.

G. KREDIET.

Wetenschappelijke arbeid in Sowjet-Rusland.

Onder bescherming en steun van de Sowjet-regeering worden er thans wetenschappelijke werken in Rusland uitgegeven, grootsche wetenschappelijke staats-instituten opgericht, kunstenaars op staatskosten verzorgd, enz. enz. Deze door den staat verzorgde wetenschappelijke heerlijkheid heeft echter een groote schaduwzijde. De Sowjet-Republiek weet natuurlijk, dat zij wetenschappelijk niet verhongeren mag.... Maar de keerzijde is dat de Sowjet-Republiek zich van de wetenschap als politiek hulpmiddel bedient. Radio-wetenschappelijke toestellen, radio-wetenschappelijke lectuur mag voortaan b.v. slechts via een Rijks-Centraal-Instituut in Rusland binnen komen. Ieder Russisch geleerde, die dus zijn ziel niet verkoopt aan de tegenwoordige machthebbers is derhalve blootgesteld aan een geestelijke honger-blokkade.

De geleerden worden ten opzichte van voeding, kleeding enz., volgens de nieuwe Russische reglementen, beschouwd als behoorende tot de ambtenaren-stand, dus tot de hoogste categorie. De officieele Sowjet-geleerden moeten natuurlijk gesteund worden in hun wetenschappelijk werk, het wordt hun mogelijk gemaakt de best verzorgde boeken uit te geven.

De Sowjet-Republiek heeft aldus een nieuwe vorm van autokratie ingevoerd. Vroeger trok de Keizerlijke regeering die kunstenaars voor, die in haar smaak vielen en die wetenschapsmenschen, welke aan haar voorschriften voldeden. De Sowjet-Republiek heeft het nog gemakkelijker. De geleerde, die bij haar zweert, heeft te eten en geld voor onderzoekingen, maar zij, die in Bolchewisme geen heil zien, kunnen geen studiemateriaal krijgen, want alles komt voortaan via de Rijks-Centrale. Deze geleerden zijn dus als onderzoekers schaakmat gezet en mogen in een zonderlinge vrijheid leven en verhongeren. —

Men leze, in verband met bovenstaande, hoe in het boek „de Kern van het sociale vraagstuk" wordt aangegeven hoe een Vrij Geestesleven zich op gezonde wijze kan ontwikkelen in een nieuwe sociale orde, zooals de Drieledige Indeeling deze propageert.

Ook is in aansluiting aan bovenstaande, het onderstaande Courantenbericht interessant: (Utr. Dagblad 9 Mei j.l.).

EEN OPROEP VAN GORKI.

— In de Finsche pers heeft Maxim Gorki een oproep tot de geheele wereld gericht, waarin hij om hulp voor de vertegenwoordigers van het Russische intellect verzoekt. Hij zegt daarin, dat 4 à 5000 Russische geleerden den hongerdood nabij zijn.

K.

Mededeelingen.

Zij die nadere inlichtingen wenschen omtrent de denkbeelden die leiden tot Drieledige Indeeling van het sociale Organisme of die deel wenschen te nemen aan cursussen over dit onderwerp, kunnen zich tot onderstaande adressen wenden:

Amsterdam, F. C. J. Los — Wanningstraat 11.
Arnhem, Oosterbeek, Gorssel, Mevrouw Peelen—Beyen, Honswijck-Gorssel.
Blaricum, Mevrouw Jansen—Zijlstra.
Delft, Prof. Dr. H. S. Hallo, Rotterdamscheweg 2c.
den Haag, Schriftelijke aanmelding aan het gebouw der Haagsche Afd. v. d. Bond. Ieplaan 85.
Leiden, M. Stibbe, Nieuwsteeg 23a.
Rotterdam, J. P. Soetekouw, Schiebroekschestr. 35b.
Wageningen, Mevr. C. Koch—Wehlburg. Straatweg B 298.
Zaandam, N. D. Frankena, Soeteboomstraat 4.

Voor bezoekers „Goetheanum" Kamers met Pension vanaf 8 frs.

E. KESSLER — Station Arlesheim
Arlesheim-Dornach.

Nieuwe Literatuur.

Vom Lebenswerk Rudolf Steiners.
Eine Hoffnung neuer Kultur.
Herausgegeben von Lic. Dr. Friedrich Rittelmeyer.
Gebonden f 5.00.

Dr. Roman Boos. Die Dreigliederung des sozialen Organismus und der Staat. f 0.30

F. Engelmann. Ist die Dreigliederung undeutsch. f 0.25.

Dr. W. J. Stein. Die moderne naturwissenschaftliche Vorstellungsart und die Weltanschauunge Goethes, nieuwe uitgave, ing. f 1.50, geb. f 2.—

Die Drei. Monatsheft für Anthroposophie und Dreigliederung. no. I en II
per abonn. 12 nummers f 10.—

Bovenstaande werken zijn verkrijgbaar in den boekhandel en bij P. J. de Haan, 45 Parkstraat, Utrecht.